

Григоренко Я.О.

Національний інститут стратегічних досліджень,
аспірант
Київ, Україна
k3p@ukr.net

**РОЛЬ АГРАРНОГО ПОТЕНЦІАЛУ У ЗАБЕЗПЕЧЕННІ
ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ДЕРЖАВИ**

Анотація. У статті на основі узагальнення теоретичних напрацювань досліджені існуючі концептуальні підходи до визначення сутності та структури аграрного потенціалу. Запропонований у статті підхід поєднує ресурсну і результативну концепції і структурує потенціал за двома критеріями: за складом наявних ресурсів і за результатом реалізації цих ресурсів. Враховуючи особливості функціонування аграрного сектору економіки та ґрунтуючись на ресурсно-результативному підході до визначення сутності та структури потенціалу, в статті запропоноване уточнене поняття «аграрний потенціал». Досліджено роль аграрного потенціалу в забезпеченні економічної безпеки держави, висвітлено його вплив на функціональні складові економічної безпеки: макроекономічну, фінансову, зовнішньоекономічну, енергетичну, виробничу, продовольчу, інвестиційно-інноваційну, соціальну, демографічну, екологічну.

Ключові слова: економічна безпека, економічний потенціал, аграрний потенціал, ресурсна концепція, результативна концепція, структура
Формул: 0, рис.: 3, табл.: 1, бібл.: 14

Yaroslav Grigorenko

PhD student of the National Institute for Strategic Studies
Kyiv, Ukraine
k3p@ukr.net

**AGRICULTURAL POTENTIAL ROLE IN ENSURING ECONOMIC
SECURITY**

Abstract. Based on a synthesis of theoretical developments examined existing conceptual approaches to defining the essence and structure of the agricultural potential in the article. The proposed approach combines the article and resource efficient concepts and potential structures on two criteria: the composition of the resources available and the result of the implementation of these resources. Given the peculiarities of the agricultural sector and based on the resource-effective approach to determine the nature and structure of the building, the article suggested a concept of "agricultural potential". The role of agricultural potential in ensuring economic security, highlighted its impact on economic security functional components: macroeconomic, financial, foreign trade, energy, manufacturing, food, investment and innovation, social, demographic, environmental.

Keywords: economic security, economic potential, agricultural potential, resource concept, the concept of productive structure
Formulas: 0, fig.: 3, tabl.: 1, bibl.: 14

Вступ. Потенціал аграрного сектору в Україні є потужною ланкою потенціалу вітчизняної економіки, що може стати локомотивом розвитку національної економіки та її ефективної інтеграції в світовий економічний простір; джерелом зростання доходів населення, задіяного в аграрній економіці сільського населення; наповнити внутрішній ринок продовольства товарами власного виробництва та сприяти поширенню товарів вітчизняного виробництва на світових ринках. Виконання цих завдань лежать в площині забезпечення економічної безпеки держави. У зв'язку з цим виникає потреба дослідження поняття «аграрний потенціал», його економічного змісту, структури та місця в системі забезпечення економічної безпеки держави. Рівнем розвитку та реалізації аграрного потенціалу у значній мірі визначається забезпечення продовольчої безпеки, що є важливою складовою економічної безпеки держави.

Аналіз досліджень та постановка завдання. Питання розвитку наукових поглядів щодо змісту, структури аграрного потенціалу та його значення у забезпеченні економічної безпеки держави знайшли відображення в численних дослідженнях як вітчизняних, так і зарубіжних науковців - М. Де Мело, Т. Дорра, Т. Реардона, В. Корінева, Н. Юрків та фахівців міжнародних організацій ФАО, Європейського Союзу, Світового банку [DeMelo M. 2007, DorrT. 2006, ReardonT. 2000, Корінев В. 2012, Юрків Н. 2012, European Commission 2013, The State of Food and Agriculture 2015, The World Bank 2004] та ін. Однак в сучасних теоретичних напрацюваннях не сформовано єдиного підходу до визначення змісту цієї економічної категорії, розкриття сутності його складових та впливу аграрного потенціалу на економічну безпеку держави.

Тому **метою статті** є узагальнення теоретичних положень щодо існуючого категоріального апарату у визначенні аграрного потенціалу та обґрунтування теоретичних аспектів щодо його економічного змісту, структури та місця в системі забезпечення економічної безпеки держави.

Результати дослідження. Результативність та ефективність розвитку національної економіки напряму залежить від галузевого потенціалу, його структури, ефективності використання тощо. Саме потенціал галузей обумовлює розвиток сукупного потенціалу економіки держави. В умовах забезпечення розвитку національної економіки України раціональне використання потенціалу аграрного сектору передбачає поєднання і дотримання оптимальної пропорційності та збалансованості його розвитку за основними параметрами економічного росту: темпами зростання, структурними зрушеннями в обсягах виробництва відповідних видів продукції і забезпечення її якості тощо.

На сьогодні не сформовано чіткого та однозначного уявлення про сутність і структуру аграрного потенціалу. Сам термін «потенціал» знайшов широке застосування в економічній науці, де він активно використовується в поєднанні з різноманітними соціально-економічними категоріями. Проведений аналіз наукової літератури показав, що економічна інтерпретація цього поняття досліджується на макро-, мезо- та мікрорівнях. Найбільш дослідженим, з нашої точки зору, є визначення поняття економічного потенціалу держави. Що стосується визначення економічної сутності і структури потенціалів на рівні регіонів, галузей, підприємств, то тут серед вчених-економістів спостерігаються значні розбіжності у поглядах, які пов'язані з тим, на яких концептуальних засадах базуються їх дослідження.

Найбільш поширеним теоретичним підходом до визначення сутності потенціалу в економічній теорії є ресурсна концепція [Калюжна 2014]. Згідно цієї концепції, потенціал ототожнюється з наявними ресурсами і розглядається як сукупність необхідних для функціонування або розвитку системи різних видів ресурсів (виробничих, природних, трудових та ін.). Не зважаючи на те, що більшість дослідників, спираючись на ресурсну структуру потенціалу, рекомендують враховувати в ньому різну кількість складових елементів, загальним для них є твердження, що його основними складовими є виробничий і ресурсний потенціали.

Певним недоліком ресурсної концепції є те, що вона акцентує увагу на потенційних можливостях галузі, регіону, підприємства, не враховуючи рівня реального використання цих можливостей.

Особливої уваги, на думку автора, заслуговує результативний підхід [Побережна 2010], який розглядає потенціал як здатність комплексу ресурсів економічної системи виконувати поставлені перед нею завдання. Згідно цього підходу поняття потенціалу регіону, галузі, підприємства пов'язується не з наявними ресурсами, а з результатом їх використання. Результативний підхід закладає основи аналізу ефективності використання існуючого потенціалу.

Таким чином, вважаємо, що для визначення сутності і структури потенціалу найбільш доцільним є змішаний підхід, який поєднує ресурсну концепцію і результативний підхід і структурує потенціал за двома критеріями: за складом наявних ресурсів і за результатом їх реалізації. З використанням цього поєднання сформулюємо таке визначення потенціалу економічної системи: потенціал – це об'єктивно обумовлені можливості певної економічної системи (держави, галузі, регіону, підприємства) забезпечити очікуваний результат діяльності та її здатності до розвитку в існуючій системі взаємопов'язаних ресурсів.

Наведене визначення може бути інтерпретоване на визначення змісту і структури потенціалу різних рівнів ієрархії (галузь, регіон, підприємство), в тому числі і аграрного потенціалу.

Серед вчених спостерігаються різні підходи до визначення поняття аграрний потенціал (таблиця 1).

Аналіз показує, що існують різні підходи до визначення поняття «аграрний потенціал». При цьому переважна більшість дослідників розглядає аграрний потенціал як складну систему, яка відрізняється певною внутрішньою структурою та системною єдністю складових елементів. Поширеним серед авторів є дослідження сутності аграрного потенціалу через визначення його окремих структурних елементів. Крім того, значно більше уваги приділяється дослідженню аграрного потенціалу на мікрорівні, тобто на рівні підприємства, де ключовим фактором виступає виробничий потенціал, який характеризує тип підприємства, відображає його специфіку, впливає на його поточну діяльність та формування стратегії розвитку.

Узагальнюючи ці напрацювання фахівців, спираючись на висновки автора щодо необхідності формування ресурсно-результативної концепції пропонуємо таке трактування поняття аграрного потенціалу: *аграрний потенціал – це сукупність виробничих та ресурсних потенційних можливостей аграрного сектору щодо виробництва сільськогосподарської продукції визначеної якості та забезпечення здатності до розвитку.*

Таблиця 1 – Визначення терміну «аграрний потенціал»

Автор	Економічна інтерпретація	Примітки
В. Залізко [Залізко В. 2014]	сукупність природного, матеріально-техніко-технологічного і кадрового аграрного потенціалу: природний аграрний потенціал - сукупність природних умов і ресурсів, які безпосередньо впливають на сільськогосподарське виробництво; матеріально-техніко-технологічний аграрний потенціал - нерухоме майно сільськогосподарського призначення, техніка для виробництва та переробки сільгосппродукції, вискоєфективні технології; кадровий потенціал - фахово підготовлені працівники-аграрії	Ресурсний підхід
М. Маршалок [Маршалок М. 2010]	сукупність природних, виробничих, економічних, соціальних та організаційних факторів, що забезпечують потенційні можливості створення певної кількості споживчих вартостей. Головною складовою аграрного потенціалу є виробничий аграрний потенціал, який визначається, як максимально можливий обсяг продукції, що здатний виробляти аграрний сектор при повному використанні наявного ресурсного потенціалу. В свою чергу, ресурсний потенціал, як складова виробничого потенціалу, являє собою максимально можливу кількість виробничих ресурсів, які можуть бути використані для виробництва сільськогосподарської продукції	Ресурсно-результативний підхід
Б. Погріщук [Погріщук Б. 2012]	сукупність вартісних і натурально-речовинних характеристик виробничої сфери, що виражається в потенційних можливостях виробляти продукцію, яка залежить від сукупності факторів соціально-економічного, науково-інноваційного та матеріально-технічного характеру	Ресурсно-результативний підхід
В. Амбросов [Амбросов В. 2007]	об'єктивно обумовлені можливості аграрних господарств з виробництва продукції, які складаються під впливом величини, структури і віддачі створеного ресурсного потенціалу, а також залежать від спеціалізації, місця розташування господарства та ін.	Ресурсно-результативний підхід

Джерело: Складено автором на основі джерел [Залізко 2014; Маршалок 2010; Погріщук 2012; Амбросов 2007]

Для визначення структури аграрного потенціалу необхідно враховувати його особливості за двома критеріями: за складом наявних ресурсів і за результатом реалізації цих ресурсів. Особливістю аграрного потенціалу, що вирізняє його серед ресурсних потенціалів інших галузей економіки, є те, що його основною складовою виступають земельні ресурси. Слід відзначити, що, з точки зору ефективності, використання земельних ресурсів має винятково важливе значення. Потенційні можливості землі як засобу виробництва характеризуються як кількісними, так і якісними характеристиками, та обумовлюються численними об'єктивними чинниками, зокрема: якісний склад ґрунтів, природні умови, виробничо-технологічні чинники тощо. При цьому структуру аграрного потенціалу слід розглядати за видом ресурсів

(виробничий, природно-ресурсний, трудовий потенціал) та за результатом реалізації цих ресурсів. Слід зазначити, що запропоноване структурування аграрного потенціалу є результатом узагальнення і систематизації численних досліджень українських вчених у цьому напрямку.

При цьому, ресурсні потенційні можливості (ресурсний аграрний потенціал) визначаються, як сукупність наявних ресурсів (природних і трудових) з їхніми біологічними і фізичними властивостями, що можуть бути використані для виробництва сільськогосподарської продукції.

Під виробничими потенційними можливостями (виробничим аграрним потенціалом) ми розуміємо сукупність технологічно збалансованих матеріальних, нематеріальних і фінансових ресурсів (власних та залучених), що забезпечують процес виробництва. До матеріальних ресурсів належать виробничі потужності (основні і оборотні фонди), інноваційні ресурси (технології ведення сільськогосподарської діяльності) енергетичні ресурси, необхідні для поточної діяльності і розвитку аграрного виробництва. Нематеріальні ресурси виробництва – це управлінський і інформаційний потенціал аграрного сектору. Фінансові ресурси (власні та залучені) пов'язані з необхідним обсягом капіталовкладень і інвестицій для забезпечення діяльності і розвитку аграрного сектору.

Питанням значимості розвитку та успішної реалізації аграрного потенціалу для суспільного розвитку відзначається в численних роботах фахівців. Пошуку шляхів підвищення ефективності використання аграрного потенціалу присвячені дослідження вітчизняних та зарубіжних дослідників М. Де Мело [De Melo M. 2007], Т. Дорра [Dorr T. 2006], Т. Реардона [Reardon T.] 2000, В. Корінева [Корінев В. 2012], Б. Погрішук [Б. Погрішук 2012]. Важливість аграрного потенціалу в контексті вирішення нагальних проблем сучасності, якими є питання забезпечення населення продовольством, розвиток біоенергетики, тощо, відзначається у працях міжнародних організацій ФАО, Європейського Союзу, Світового банку [European Commission 2013, The State of Food and Agriculture 2015, The World Bank 2004].

Про вагомий роль аграрного потенціалу України свідчить значна частка аграрного виробництва у ВВП, валовій доданій вартості і капітальних інвестиціях усіх галузей економіки. З огляду на це, можна стверджувати, що аграрний потенціал впливає на макроекономічну економічну безпеку держави.

Розглянемо місце та роль аграрного потенціалу в системі економічної безпеки держави, базуючись на тому міркуванні, що структура аграрного потенціалу характеризується як наявним виробничим і ресурсним потенціалом, так і рівнем використання цих потенціалів, тобто рівнем розвитку аграрного сектору.

Дослідженню теоретичних засад економічної безпеки присвячені роботи багатьох вчених, яких пропонуються різні підходи до визначення функціональної структури системи економічної безпеки держави [De Souza P. 2000, Rene M. 2005, Власюк О. 2008, Юрків Н. 2012]. Офіційно в Україні у 2013 році в Методичних рекомендаціях щодо розрахунку рівня економічної безпеки України було визначено наступні складові економічної безпеки держави: виробнича безпека; демографічна безпека; енергетична безпека; зовнішньоекономічна безпека; інвестиційно-інноваційна безпека; макроекономічна безпека; продовольча безпека; соціальна безпека; фінансова безпека [Міністерство економічного розвитку і

торгівлі України 2013]. Цей перелік складових є узагальненням наукових підходів до класифікації елементів економічної безпеки.

При цьому слід зазначити, що серед вчених загальноприйнятим є твердження, що система економічної безпеки держави має вертикальну ієрархічну структуру (мега-, макро-, мезо-, мікрорівень) і горизонтальну (функціональну) структуру [Власюк О. 2008]. Відмінності стосуються того, яка саме структура розглядається в якості основи проведення досліджень. Більшість авторів спираються на ієрархічний принцип структурування системи економічної безпеки держави. Їх дослідження базуються на твердженні, що система економічної безпеки мегарівня (держави) складається з підсистем економічної безпеки нижчих рівнів ієрархії (галузі, регіону) [Корінев В. 2012, Юрків Н. 2012].

Цікавим є запропонований Н. Юрків галузево-секторальний підхід, згідно з яким важливою складовою системи економічної безпеки держави є підсистема економічної безпеки реального сектору економіки [Юрків Н. 2012]. Для оцінки стану економічної безпеки реального сектора економіки визначається власна функціональна структура цієї підсистеми, що відрізняється від функціональної структури економічної системи держави. Оскільки сільське господарство розглядається як один з елементів матеріального виробництва реального сектору економіки, можна стверджувати, що результати виконаних досліджень мають відношення і до аграрного сектору економіки.

Загальним висновком для цих досліджень є те, що система економічної безпеки держави розглядається як сукупність галузевих (регіональних) підсистем економічної безпеки, кожна з яких впливає на рівень загальної економічної безпеки. Роль підсистеми економічної безпеки аграрного сектору має досліджуватися на основі власної функціональної структури, визначення якої залишається предметом наукових дискусій.

На відміну від галузево-секторального, існує інший підхід до визначення місця і ролі аграрного сектору в системі економічної безпеки держави, який базується на аналізі її функціональної структури. Роль аграрного сектору у формуванні економічної безпеки держави оцінюється тут на основі аналізу його впливу на окремі складові функціональної структури, серед яких особливе місце відводиться продовольчій безпеці [Лазарева О. 2015]. Автор, як і інша більшість дослідників обмежуються визначенням ролі аграрного сектору у забезпеченні саме продовольчої безпеки держави. Такий підхід, на нашу думку, дозволяє отримати характеристику аграрного сектору як основного джерела забезпечення країни продовольством, однак не враховує його впливу на інші складові системи економічної і національної безпеки держави.

Дослідження ролі аграрного потенціалу у формуванні економічної безпеки держави пропонується здійснювати виходячи з офіційно визнаної функціональної структури, згідно якої складовими економічної безпеки держави є: макроекономічна, фінансова, зовнішньоекономічна, енергетична, виробнича, продовольча, інвестиційно-інноваційна, соціальна, демографічна безпеки [Міністерство економічного розвитку і торгівлі України. 2013] (рис.1).

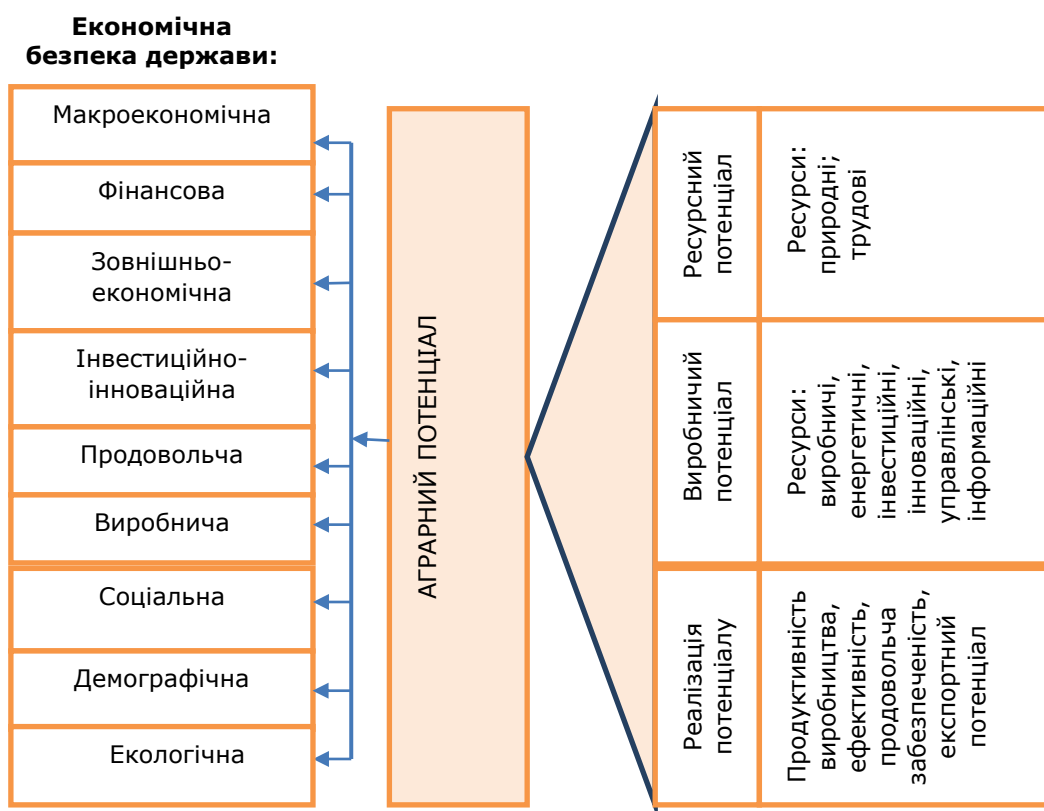

Рисунок 1 – Вплив аграрного потенціалу на функціональні складові економічної безпеки держави

Джерело: складено автором на основі джерел: [Міністерство економічного розвитку і торгівлі України 2013]

Потенціал аграрного сектору відіграє значну роль у сукупному економічному потенціалі країни. За офіційними даними у 2014-2015 рр. частка аграрного сектора у ВВП, валовій доданій вартості і капітальних інвестиціях усіх галузей економіки становить відповідно 10 %, 14 % та 11 %. Обсяг агровиробництва становить 11 % від загального випуску товарів і послуг у фактичних цінах [Державна служба статистики України 2015]. Враховуючи значний внесок аграрного сектору у формування макроекономічних показників, можна стверджувати, що рівень реалізації аграрного потенціалу впливає на макроекономічну безпеку держави.

Діяльність підприємств аграрного сектору відіграє значну роль у формуванні бюджетів всіх рівнів. Крім того, це одна з найбільш кредитомістких галузей економіки. В Україні біля 20% обігових коштів на розвиток аграрного сектору формується за рахунок банківського кредитування (в розвинутих країнах їх частка сягає 70 %). За даними Міністерства аграрної політики та продовольства України у 2015 році аграрним підприємствам надані кредити в сумі близько 115,5 млрд гривень. За державною програмою "Фінансова підтримка заходів в агропромисловому комплексі шляхом здешевлення кредитів" у цьому ж році було спрямовано 300 млн. грн., що дозволило здешевити кредити загальним обсягом 7,8 млрд. грн. [Міністерство аграрної політики та продовольства України 2015].

Отже, використання аграрного потенціалу у значній мірі впливає на такі складові фінансової безпеки держави, як: бюджетна, інвестиційна, кредитна.

Від раціонального використання аграрного потенціалу (зокрема, це стосуються його експортних можливостей у відповідності до національних економічних інтересів в значній мірі залежить стан зовнішньоекономічної безпеки. Слід відмітити, що продукція аграрного сектору займає значне місце в сукупному експорті держави. Частка сільськогосподарської продукції в загальному обсязі експорту товарів з України у 2014 та 2015 рр. склала відповідно 25,2 % та 31,7 % [Державна служба статистики України 2015].

Безперечною є роль аграрного потенціалу у формуванні *виробничої та інвестиційно-інноваційної безпеки держави*- такого стану стан економічного середовища у державі, що стимулює вітчизняних та іноземних інвесторів вкладати кошти в розширення виробництва в країні, сприяє розвитку високотехнологічного виробництва, інтеграції науково-дослідної та виробничої сфери з метою зростання ефективності, поглиблення спеціалізації національної економіки на створенні продукції з високою часткою доданої вартості [Міністерство економічного розвитку і торгівлі України 2013].

Враховуючи значну енергоємність аграрного сектору, результат використання аграрного потенціалу у виробничій діяльності в певній мірі впливає на ефективність використанню енергетичних ресурсів країни, від чого залежить загальний рівень *енергетичної безпеки* держави. Окрім того, в контексті підвищення рівня енергетичної незалежності України нині актуальним є питання розвитку біоенергетичного потенціалу. Основним виробником біологічного палива може стати саме аграрний сектор, що має величезний потенціал для вирощування біоенергетичних культур, виробництва та використання біопалива.

Аграрний сектор формує соціальні основи розвитку сільських територій (в Україні більше 30% населення проживає в сільській місцевості [Державна служба статистики України 2015]. Це стосується надання робочих місць для мешканців сільської місцевості, підвищення добробуту населення і скорочення рівня бідності та сприяння розвитку людського капіталу як найважливішої складової економічного потенціалу країни. Тим самим ця галузь відіграє провідну роль у забезпеченні соціальної держави.

Аграрний сектор є основним джерелом забезпечення внутрішнього ринку продовольства в країні. Самозабезпеченість продовольчими ресурсами, незалежність від зовнішніх та внутрішніх загроз у задоволенні потреби населення у продуктах харчування та гарантування їх достатньої кількості, цінової доступності та якості у достатніх межах сприяє відтворенню фізичного здоров'я та створює умови для розширеного відтворення населення, що є необхідною умовою забезпечення *демографічної безпеки* держави.

Окремо слід зупинитися на ролі аграрного потенціалу у забезпеченні екологічної безпеки держави. Значний вплив аграрного потенціалу на забезпечення екологічної безпеки пояснюється тим, що аграрний сектор України, як найбільш природомістка галузь, є джерелом постійного антропогенного впливу на навколишнє середовище. Забезпечення екологічної безпеки держави потребує екологізації аграрного виробництва, що дозволить знизити негативний вплив на довкілля з боку аграрного сектору і поновити якісні характеристики природного середовища за рахунок процесу самовідновлення. Таким чином, екологізація агровиробництва, раціональне і збалансоване природокористування, ефективне використання природно-ресурсного потенціалу аграрного сектору, - всі ці фактори здійснюють безпосередній вплив на підвищення рівня *екологічної безпеки* держави.

Вирішальна роль аграрного потенціалу належить у забезпеченні *продовольчої* безпеки держави, що зумовлено, насамперед, необхідністю забезпечення населення продуктами харчування, та, відповідно, зростанням попиту на якісні продукти харчування на світових ринках. В Україні правові, економічні, соціальні, екологічні та організаційні засади державної політики у сфері продовольчої безпеки держави закріплено Законом України «Про продовольчу безпеку України» [Закон 2011]. Законом визначена система індикаторів оцінки стану продовольчої безпеки, таких як а саме: рівень споживання населенням харчових продуктів; економічна доступність харчових продуктів; фізична доступність харчових продуктів; стійкість продовольчого ринку; ступінь незалежності продовольчого ринку; безпечність і якість харчових продуктів; рівень розвитку аграрного сектору; природно-ресурсний потенціал і ефективність його використання.

Аналіз існуючих трактувань сутності продовольчої безпеки свідчить про існування певних відмінностей у визначеннях, але принципові положення домінують у їх більшості. Узагальнюючи існуючі погляди, можна зробити висновок про те, що усі вони зводяться до виділення двох аспектів цієї категорії продовольча безпека: соціального і економічного. Соціальний (споживчий) аспект характеризує здатність держави забезпечувати своїм громадянам споживання основних продуктів харчування відповідно до прийнятих стандартів і норм. Економічний (виробничий) аспект визначає здатність держави мобілізувати внутрішній ресурсний потенціал аграрного сектору для організації продовольчого забезпечення населення переважно за рахунок власного виробництва і тим самим гарантувати економічну самостійність і політичний суверенітет. Отже, сучасне трактування продовольчої безпеки має певні відмінності, хоча принципова характеристика сутності цього поняття дозволяє нам визначити такі основні елементи системи продовольчої безпеки (рис.2).

Доступність продуктів харчування, що передбачає фізичну доступність (тобто наявність на споживчому ринку життєво необхідних продуктів), економічну доступність (фінансову можливість їх придбати); соціальну доступність (однакову доступність різних верств населення); якість продуктів харчування, що включає повноцінність харчування (збалансованість раціону людини за показниками енергетичної цінності, поживності та забезпечення організму необхідними вітамінами та мікро- і макроелементами у межах встановлених раціональних норм), а також безпечність продуктів харчування (організація контролю якості та нешкідливості харчової продукції, незалежно від її походження); самодостатність держави (розвиток власного виробництва і створення достатніх державних резервів стратегічно важливих видів харчових продуктів); продовольчу незалежність держави (оптимальне поєднання власного виробництва з імпортом окремих видів продукції) значною мірою забезпечується в результаті реалізації аграрного потенціалу.

Отже, з огляду на вплив аграрного потенціалу на всі складові економічної безпеки, можна стверджувати про його вагомий роль у забезпеченні економічної безпеки держави.

Рисунок 2 – Роль аграрного потенціалу у забезпеченні продовольчої безпеки держави

Джерело: розроблено автором з урахуванням положень Закону «Про продовольчу безпеку України» [Закон 2011]

Висновки. Узагальнення теоретичних положень щодо існуючого категоріального апарату у визначенні поняття аграрного потенціалу та обґрунтування теоретичних аспектів щодо його економічного змісту, структури та місця в системі забезпечення економічної безпеки держави, та впливу на рівень її забезпечення його складових дозволило розглядати поняття аграрного потенціалу як сукупності виробничих та ресурсних потенційних можливостей аграрного сектору економіки щодо виробництва сільськогосподарської продукції визначеної якості та забезпечення його здатності до розвитку.

Аналіз і систематизація досліджень іноземних та українських вчених щодо визначення складових аграрного потенціалу дозволили структурувати ці складові з урахуванням необхідності формування ресурсно-результативної концепції, що може бути використана в процесі оцінки аграрного потенціалу держави та окремих її регіонів.

Дослідження місця і ролі аграрного потенціалу країни у забезпеченні економічної безпеки держави на основі функціонального підходу дозволило зробити висновок про те, що аграрний потенціал впливає фактично на всі функціональні складові економічної безпеки держави: макроекономічну, фінансову, зовнішньоекономічну, енергетичну, виробничу, продовольчу, інвестиційно-інноваційну, соціальну, демографічну. Напрямом подальшого дослідження в цієї сфері є кількісний вимір аграрного потенціалу, що

дозволить виявити ризики та загрози економічній безпеці держави.

Література

- Амбросов, В. Я. (2007). Фінансова стабілізація розширеного відтворення в аграрному секторі економіки [Текст]. *Агроінком*, №7-8, с. 26-28.
- Власюк, О. С. (2008). *Теорія і практика економічної безпеки в системі науки про економіку* [Текст]. Нац. ін-т пробл. міжнар. безпеки при Раді нац. безпеки і оборони України. К. 48 с. Бібліогр.: с.43-46. ISBN 978-966-7521-38-7.
- Державна служба статистики України. Статистична інформація 2015*. Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/>
- Залізко, В. Д. (2014). Економічний потенціал сільських територій: генезис, структура, властивості, пріоритети зміцнення [Текст]. *Економіка України*, № 4, с. 73-82.
- Калюжна, Н. Г. (2014). Ресурсна концепція трактування потенціалу в економіці: сутність та обмеження у застосуванні. *Проблеми економіки*, № 2, с. 108-114.
- Коріньєв, В. Л. (2012). Проблеми економічної безпеки галузей вітчизняної економіки на сучасному етапі їх розвитку [Текст]. *Держава та регіони; Серія: Економіка та підприємництво*, № 4, с. 44-48.
- Лазарева, О. В. (2015). Роль аграрного сектора економіки у формуванні продовольчої безпеки [Електронний ресурс]. *Глобальні та національні проблеми економіки*. Вип. 4, с. 722-727. Режим доступу: <http://www.global-national.in.ua/archive/4-2015/152.pdf>.
- Маршалок, М. С. Потенціал аграрного підприємства: наукові підходи до трактування [Електронний ресурс]. Режим доступу: http://www.nbu.gov.ua/portal/chem_biol/nvnau/2010_154_1/10mms.pdf.
- Міністерство аграрної політики та продовольства України 2015. Стан кредитування АПК у 2015 році*. Режим доступу: <http://minagro.gov.ua/node/17529>.
- Міністерство економічного розвитку і торгівлі України. Наказ «Про затвердження Методичних рекомендацій щодо розрахунку рівня економічної безпеки України» від 29 жовтня 2013 року № 1277*. Режим доступу: www.me.gov.ua/Documents/List?lang=uk-UA&tag=MetodichniRekomendatsii.
- Побережна, Н. М (2010). Аналіз трактування поняття «потенціал». *Зб. наук. праць «Вісник НТУ ХПІ» : Технічний прогрес та ефективність виробництва*, № 62, с. 26-33.
- Погріщук, Б. В. (2012). Формування і використання виробничого потенціалу в АПК [Текст]. *Вісник Полтавської держ. аграрної академії*. Вип. 1 (4), Т. 2, с. 218-224.
- Про продовольчу безпеку України [Текст]: Закон України від 14 червня 2011 р. - Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/3498-vi>
- Юрків, Н. Я. (2012). *Економічна безпека реального сектора економіки України: стратегічні пріоритети і теоретико-методологічні засади забезпечення : монографія*. Львів: ПАІС, 400 с.

- De Melo, M., Denizer, C., & Gelb, A. (2007). *From Plan to Market: Patterns of Transition*. Blejer M.I., Skreb M. (eds.). Macroeconomic Stabilization in Transition Economies. Cambridge: Cambridge University Press.
- De Souza, P. J. (2000). *Economic Strategy and National Security*. Boulder: Westview Press.
- Dorr, T. C. (2006). *Statement Under Secretary for Rural Development / House Agricultural Committee Conservation, Credit, Rural Development and Research Subcommittee Hearing on USDA Rural Development Programs, March, 30, p. 6-8.*
- European Commission. *Ukraines agriculture: potential for expanding grain supply*. Economic and institutional challenges. European Union, 2013. 33 p.
- Social protection and agriculture: breaking the cycle of rural poverty. The State of Food and Agriculture 2015 // *Food and Agriculture Organization of the United Nations*. Retrieved from <http://www.fao.org/publications/sofa/2015/en/>.
- Stulz Rene, M. (2005). *The limits of financial globalization*. National Bureau of Economic Research (NBER), January.
- The World Bank. *Achieving Ukraines Agricultural Potential / Joint Publication by the Organization for Economic Cooperation and Development and the Environmentally and Socially Sustainable Development Unit, Europe and Central Asia Region*. 2004. 33 p. Retrieved from <https://www.oecd.org/tad/agricultural-policies/34031855.pdf>.
- Thomas Reardon. *Agroindustrialization, Globalization, and International Development : An Overview of Issues, Patterns, and Determinants // Reardon Thomas, Barrett B. Christopher*. Agricultural Economics 23 (2000) 195-205. Retrieved from <http://ageconsearch.umn.edu/bitstream/176200/2/agec2000v023i003a001.pdf>.

References

- Ambrosova, V. Ya. (2007). *Finansova stabilizatsiya rozshyrenoho vidtvorenniya v aharnomu sektori ekonomiky* [Tekst]. Ahroinkom, 7-8.
- De Melo, M., Denizer, C., & Gelb, A. (2007). *From Plan to Market: Patterns of Transition*. Blejer M.I., Skreb M. (eds.). Macroeconomic Stabilization in Transition Economies. Cambridge: Cambridge University Press.
- De Souza, P. J. (2000). *Economic Strategy and National Security*. Boulder: Westview Press.
- Derzhavna sluzhba statystyky Ukrainy (2015). *Statystychna informatsiia*. Retrieved from <http://www.ukrstat.gov.ua/>.
- Dorr, T. C. (2006). *Statement Under Secretary for Rural Development / House Agricultural Committee Conservation, Credit, Rural Development and Research Subcommittee Hearing on USDA Rural Development Programs, March, 30, p. 6-8.*
- European Commission. *Ukraines agriculture: potential for expanding grain supply*. Economic and institutional challenges. European Union, 2013. 33 p.

- Kaliuzhna, N. H. (2014). Resursna kontsepsiia traktuvannia potentsialu v ekonomitsi: sutnist ta obmezhenia u zastosuvanni. *Problemy ekonomiky*, # 2, 108-114.
- Korinyev, V. L. (2012). Problemy ekonomichnoyi bezpeky haluzey vitchyznyanoi ekonomiky na suchasnomu etapi yikh rozvytku [Tekst]. *Derzhava ta rehiony; Seriya: Ekonomika ta pidpryyemnytstvo*, # 4, 44-48.
- Lazaryeva, O. V. (2015). Rol ahrarynoho sektora ekonomiky u formuvanni prodovolchoyi bezpeky // *Hlobalni ta natsionalni problemi ekonomiky*, Vyp. 4, 722-727. Retrieved from <http://www.global-national.in.ua/archive/4-2015/152.pdf>.
- Marshalok, M. S. (2010). *Potentsial ahrarynoho pidpryyemstva: naukovi pidkhody do traktuvannya*. Retrieved from http://www.nbu.gov.ua/portal/chem_biol/nvnau/2010_154_1/10mms.pdf.
- Ministerstvo ahrarynoi polityky ta prodovolstva Ukrainy (2015) Stan kredytuvannia APK u 2015 rotsi*. Retrieved from <http://minagro.gov.ua/node/17529>.
- Ministerstvo ekonomichnoho rozvytku i torhivli Ukrayiny (2013). Nakaz«Pro zatverdzhennya Metodychnykh rekomendatsiy shchodo rozrakhunku rivnya ekonomichnoi bezpeky Ukrayiny» vid 29 zhovtnya 2013 roku # 1277*. Retrieved from www.me.gov.ua/Documents/List?lang=uk-UA&tag=MetodichniRekomendatsii.
- Poberezhna, N. M. (2010). Analiz traktuvannia poniattia «potentsial». *Zb. nauk. prats «Visnyk NTU KhPI» : Tekhnichniy prohres ta efektyvnist vyrobnytstva*, # 62, 26-33.
- Pohrishchuk, B. V. (2012). Formuvannya i vykorystannya vyrobnychoho potentsialu v APK [Tekst]. *Visnyk Poltavskoyi derzh. Ahrarynoi akademiyi*. Vyp. 1 (4), T. 2, 218-224.
- Pro prodovolchu bezpeku Ukrainy (2011). [Tekst]: Zakon Ukrainy vid 14 chervnia 2011 r.* Retrieved from <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/3498-vi>.
- Social protection and agriculture: breaking the cycle of rural poverty. The State of Food and Agriculture 2015 // *Food and Agriculture Organization of the United Nations*. Retrieved from <http://www.fao.org/publications/sofa/2015/en/>.
- Stulz Rene, M. (2005). *The limits of financial globalization. National Bureau of Economic Research (NBER)*, January.
- The World Bank. Achieving Ukraines Agricultural Potential / Joint Publication by the Organization for Economic Cooperation and Development and the Environmentally and Socially Sustainable Development Unit, Europe and Central Asia Region. 2004. 33 p.* Retrieved from <https://www.oecd.org/tad/agricultural-policies/34031855.pdf>.
- Thomas Reardon. Agroindustrialization, Globalization, and International Development : An Overview of Issues, Patterns, and Determinants // Reardon Thomas, Barrett B. Christopher. Agricultural Economics 23 (2000) 195-205.* Retrieved from <http://ageconsearch.umn.edu/bitstream/176200/2/agec2000v023i003a001.pdf>.

- Vlasyuk, O. S. (2008). *Teoriya i praktyka ekonomichnoyi bezpeky v systemi nauky pro ekonomiku* [Tekst]. Nats.in-tprobl.mizhnar. bezpeky pry Radinats. bezpeky i oborony Ukrayiny. Kyiv, 48 p.
- Yurkiv, N. Ya. (2012). *Ekonomichna bezpeka realnoho sektora ekonomiky Ukrayiny: stratehichni priorytety i teoretyko-metodolohichni zasady zabezpechennya : monohrafiya*. L'viv: PAIS, 400 p.
- Zalizko, V. D. (2014). Ekonomichnyy potentsial sil's'kykh terytoriy: henezys, struktura, vlastyvoli, priorytety zmitsnennya [Tekst]. *Ekonomika Ukrayiny*, 4, 73-82.

Data przesłania artykułu do Redakcji: 23.12.2016
Data akceptacji artykułu przez Redakcję: 27.12.2016